

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás húsz éve*

Bevezetés

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) az egyik legrégebbi, napjainkban is használt általános célú osztályozási rendszer. 1895-ben hozta létre Paul Otlet, Melvil Dewey decimális osztályozásának kiterjesztésével. Az ETO hierarchikus természete Dewey mereven hierarchikus osztályzásának öröksége, ugyanakkor az Otlet által bevezetett alosztások rendszerének köszönhetően ez volt a világ első analitikus-szintetikus, fazettás jellegű osztályozási rendszere.¹²

Miután a rendszer létrehozása óta eltelt száz év osztályozástudományi és informatikai kutatásai rávilágítottak, hogy a hatékony információkeresés a rendszer automatizációját és fazettás jellegének erősítését igényli, a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (International Federation for Information and Documentation, FID) 1992-ben átadta az ETO-val kapcsolatos jogait és feladatait egy nonprofit konzorciumnak (UDC Consortium, UDCC), amely vállalta, hogy a rendszer tartalmi aktualizálása mellett szisztematikusan átdolgozza azt fazettás alapokon, a gépesítés megkönnyítését is szem előtt tartva. Létrehozták a további kiadások és a karbantartások alapját képező ETO mesterfile-t (Master Reference File, MRF), és a legfrissebb változásokat évről évre közreadják az Extensions and Correctionstothe UDC (EC) című kiadványban.³

A még mindig széles körben használt, 1990. évi (1991-ben újra kiadott) magyar nyelvű ETO középkiadás⁴ még a fenti változások és a szisztematikus fazettás revízió megkezdése előtt jelent meg, 1992-ben pedig a teljes magyar nyelvű ETO köteteinek a kiadása is véget ért.⁵ A legutóbbi nyomtatott magyar kiadás a 2000

* A tanulmány megírásához nyújtott segítségükért szeretnék köszönetet mondani Dancs Szabolcsnak és Aida Slavicnak.

¹ Slavic, Aida – Davies, Sylvie: Facet Analysis in UDC: Questions of Structure, Functionality and Data Formality. = Knowledge Organization, 44. vol. 2017. 425–435. p.

² McIlwaine, I. C.: The Universal Decimal Classification: Some Factors Concerning Its Origins, Development, and Influence. = Journal of the American Society for Information Science, 48. vol. 1997. 331–339. p.

³ Slavic, Aida – Cordeiro, Maria Inês – Riesthuis, Gerhard: Maintenance of the Universal Decimal Classification: overview of the past and preparations for the future. = International Cataloguing and Bibliographic Control, 37. vol. 2008. 2. no. 23–29. p.

⁴ Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) – Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ (OSZK–KMK): Egyetemes tizedes osztályozás. Rövidített kiadás. Budapest, OMIKK, OSZK–KMK. 1990. 388. p.

⁵ Barátné Hajdu Ágnes: A magyar ETO-kiadás munkálatai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 2007. 2. sz. 20–39. p.

decemberében kiadott *Extensions and Corrections 22* anyagát tartalmazza,⁶ bár az elhúzódo munkálatok miatt nálunk csak 2005-ben jelent meg. 2018 végén az Országos Széchényi Könyvtár teljes jogú tagként csatlakozott a UDCC-hez, és 2019-ben az új magyar fordítás előkészítése is elkezdődött. Tervek szerint az új, nyomtatott kötet kiadása helyett az állomány a Magyar Nemzeti Névtérbe⁷ lesz feltöltve, kiaknázva a kapcsolt adat (linked data) technológia előnyeit, rugalmas hozzáférést biztosítva az állományhoz mind a felhasználók, mind a szerkesztők számára.⁸

Bár a szisztematikus revízió számos eredménye már megjelent a 2005. évi magyar kiadásban, az azóta eltelt húsz év számos további újítást hozott. Jelen cikkben ezeket a változásokat igyekszem bemutatni.

A revízió jellege

A fazetta-analízis során a fogalmak kölcsönösen kizáró kategóriák szerint kerülnek felbontásra, ahol minden kategória külön hierarchiát képvisel. A fazetta-analízis történhet intuitív módon vagy a formális logika elvei alapján, továbbá oly módon is, hogy a fazetták típusának meghatározása és kiválasztása az általános kategóriák típusát, számát és sorrendjét meghatározó előre lefektetett elméleti keretrendszer szerint történik. Az ilyen elveket Fazetta-Analízis Elméletnek (Facet Analytical Theory, FAT) nevezzük.⁹

Az ETO-ban, mivel kialakulása jóval megelőzte a fazetta-analízis tudományos vizsgálatát, eredetileg tipikusan az intuitív fazetta-alkotás a jellemző. A szisztematikus, az adott terület elemzése alapján kidolgozott FAT-revízió legtöbbet idézett példája a rendszerben a 2 Vallás. Teológia főosztály teljes fazettás átszervezése¹⁰, de ide sorolható a 80 Nyelvtudomány, 81 Nyelvészet és 82 Irodalom osztályok revíziója is.¹¹ Bár ezekre az átszervezésekre jellemző, hogy az alkalmazott kategóriák listája és a megjelenési módjuk is tudományterületenként és alkalmanként változik, általában igyekeznek a terület egészen értelmezhető jellemzőket megragadni. Az általánosan elterjedt megoldás szerint ezeket a jellemzőket a vonatkozó osztály vagy főosztály meghatározásánál sorolják fel

⁶ Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet (OSZK KI): Egyetemes tizedes osztályozás. 1. kötet: Táblázatok 1–2. rész. UDCC Publication P057. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet. 2005. 536+554. p.

⁷ <http://abcd.hu> (2019. október 1.)

⁸ Piros Attila: Hogyan tovább, ETO? Fórum az ETO jövőjéről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 27. évf. 2018. 6. sz. 3–10. p.

⁹ Slavic, Aida – Davies, Sylvie: i. m.

¹⁰ A nyolcas főosztály fazettás revíziójának eredménye 1992-ben (EC 14 [1]), a vallásé 2000-ben (EC 22) lett publikálva, így mindkét osztály már az átdolgozott formájában jelent meg a 2005-ös magyar kiadásban.

¹¹ Slavic, Aida – Davies, Sylvie: i. m.

korlátozottan közös alosztásként, felszámolva a specifikusabb, csak az alacsonyabb hierarchiaszintekre vonatkoztatható alosztásokat.¹²

Szintén a szintetikus szemlélet hatása, hogy az adatbázisban az olyan hagyományos mezők, mint a jelzet, a megnevezés, a hatókör (Scope note, SN) szemantikai kapcsolatai mellett fontos szerephez jutnak az alkalmazásra vonatkozó megjegyzések (Application note, AN) és a kombinációs példák (Examples of Combination, EoC) is.¹³

A fő fazettát minden esetben a hierarchikus továbbosztás szempontja jelenti, a továbbiak pedig korlátozottan, illetve általánosan közös alosztásokkal fejezhető ki. Olyan általános kategórialista, amely egységesen, valamennyi osztályra vonatkozóan meghatározná a fazetták kialakítását és alkalmazását, egyelőre nem került kidolgozásra. Ezért, illetve a revízióra vonatkozó dokumentáció egyéb hiányosságai miatt, 2010-ben a szerkesztői bizottság ideiglenesen felfüggesztette a jelentős, az ETO struktúráját nagy mértékben érintő változtatások véghezvitelét addig, amíg a megfelelő FAT keretrendszer kidolgozásra és alkalmazásra nem kerül.¹⁴

Az ETO elmúlt időszaka ennek ellenére is sok módosítást hozott. Ezeket megvizsgálva az egyes osztályok fentiek szerinti teljes fazettás átalakítása mellett a következő tendenciákat fedezhetjük fel:

- A régi, tudományosan, illetve világnézet szempontjából elavult szerkezetet és fogalomkészletet tartalmazó területek átdolgozása:
 - o a fogalomkészlet pontosítása,
 - o a hierarchia korrekciója, ha szükséges,
 - o hiányzó fogalmak pótlása,
 - o korábban nem létező fogalmak hozzáadása a rendszerhez.
- A redundancia kiküszöbölése, az enumeráció csökkentése:
 - o ismétlődő táblázatrészek kiváltása jelzetkombinációval,
 - o az alosztásokkal kifejezhető tulajdonságok alapján meghatározott hierarchiák szintetikus jelzetekre cserélése.
- Egységesebb, kiegyensúlyozottabb hierarchia kialakítása:
 - o azonos fogalmi szinten lévő jelzetek azonos hierarchiaszintre hozása a táblázatokban is,
 - o a hierarchiaszint korrigálása, ha az nem tükrözi a fogalom jelentőségét az osztályon belül,

¹² Gnoli, Claudio: The UDC Philosophy Revision: First Report. = Extensions and Corrections to the UDC 31. 2009. 25–31. p.

¹³ Data Elements in UDC MRF Exports. http://www.udcc.org/files/udc_data_elements_mrf11.pdf (2019. szeptember 22.)

¹⁴ Slavic, Aida – Davies, Sylvie: i. m.

- o szülőfogalmak létrehozása, hogy az integrációs szintek egységesek legyenek.
- A gépesítés megkönnyítése a jelzetelemek azonosítását megnehezítő szintaktikai megoldások felszámolásával:
 - o számvégződéses alosztások felszámolása,
 - o párhuzamos továbbosztások viszonyításra cserélése (jelöléstani megfontolásból),
 - o az aposztrófós jelzetszintézis kiváltása,
 - o egyes enumerációk aposztrófós korlátozottan közös vagy külső forrásból származó jelzetre cserélése.
- Végül a szemantikai (lásd, lásd még) kapcsolatok is folyamatos felülvizsgálat és karbantartás tárgyát képezik.

Az ETO legfontosabb változásai 2001 óta

Ahogy korábban már szó volt róla, a 2005. évi magyar nyelvű nyomtatott ETO-kiadás a 2000-ben kiadott Extensions and Corrections 22 (EC 22) anyagát tartalmazza. Azóta az Extensions and Correctionsnek 15 kötete jelent meg,¹⁵ a bennük közölt módosítások több ezer osztályt érintettek kisebb-nagyobb mértékben. Az alábbi lista azokat a tudományos igényű átszervezéseket tartalmazza, amelyekben nagyobb korrekcióval egy vagy több (fő-)osztály anyagát a fenti céloknak megfelelően szisztematikusan módosították (zárójelben a változást közlő Extensions and Corrections kötet száma szerepel).¹⁶¹⁷¹⁸¹⁹

Általánosan közös alosztások:

- Alosztási jelek
 - o Leírások pontosítása (EC 23 2001, EC 24 2002).
- =... Nyelvi általánosan közös alosztások
 - o =4 Afrikai őslakosok nyelvei. Teljes revízió (EC 34–35 2012–2013).
 - o =8 Amerikai őslakosok nyelvei. Teljes revízió (EC 30 2008, EC 31 2009, EC 34–35 2012–2013).
- (...) Földrajzi hely szerinti általánosan közös alosztások. Teljes táblázatok kiadása (EC 27 2005).
 - o Geopolitikai változások követése.

¹⁵ Extensions & Corrections to the UDC. 2019. <http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=ec> (2019. szeptember 18.)

¹⁶ Extensions & Corrections to the UDC. 2019.: i. m.

¹⁷ Major changes to the UDC 1993–2013. http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=major_revisions (2019. szeptember 18.)

¹⁸ Extensions & Corrections to the UDC, 34–35 (2012–2013)

¹⁹ Extensions & Corrections to the UDC, 36–37 (2014–2015)

- -02 Tulajdonságok általánosan közös alosztásai. Új tulajdonságok.
 - o -026.513 Látható fény (színek). Új osztály (EC 25 2003).
- -04 Kapcsolatokat, folyamatokat, műveleteket jelölő általánosan közös alosztások. Bevezetés (EC 25 2003).
 - o -042 Fázisrelációk. Új osztály (EC 27 2005).
- -05 Személyek szerinti általánosan közös alosztások. Kiterjesztés a teljes ETO-ra (EC 25 2003).
 - o -055.1/.4 LMBTQ emberekre vonatkozó jelzetek revíziója (EC 36–37 2014–2015).

Főtáblázatok:

- 0 Általános művek. Ismeretek. Információ
 - o 004 Informatika. Új fogalmak.
 - o 005 Menedzsment. Új osztály (EC 23 2001).
 - o 07 Média. Új osztály (EC 34–35 2012–2013).
- 2 Vallás. Teológia
 - o 24 Buddhizmus. Revízió (EC 23 2001).
 - o 26 Judaizmus. Revízió (EC 34–35 2012–2013).
 - o 271 Keresztény keleti egyház. Revízió (EC 24 2002).
 - o 28 Iszlám. Revízió (EC 28 2006).
- 3 Társadalomtudományok
 - o 304 Szociális kérdés általában
 - 304.35 Wellbeing-wellness mint életstílus. Új osztály (EC 36–37 2014–2015)
 - o 314 Demográfia. Revízió (EC 24 2002)
 - o 316 Szociológia. Új fogalmak (2002, 2006). Revízió (EC 34–35 2012–2013).
 - o 33 Gazdaság. FAT-revízió (2005). Új fogalmak (EC 34–35 2012–2013, EC 36–37 2014–2015).
 - o 37 Oktatás. Revízió (EC 26 2004). Új alosztások (EC 36–37 2014–2015).
- 5 Matematika. Természettudományok
 - o 51 Matematika
 - 510 A matematika alapjai. FAT-revízió (EC 28 2006).
 - 512 Algebra. FAT-revízió (EC 28 2006).
 - 512.7 Kommutatív algebra és algebrai geometria. Revízió és kiterjesztés (EC 36–37 2014–2015).
 - 517 Analízis. FAT revízió (EC 28 2006).
 - o 53 Fizika. Revízió (EC 25 2003, EC 32 2010).

- 530. A fizika alapvető elvei. Revízió (EC 28 2006).
- 535 Fénytan. Új korlátozottan közös alosztás a látható fényre (EC 25 2003). Revízió (EC 28 2006).
- 536. Hőtan. Revízió (EC 28 2006). Új korlátozottan közös alosztások (EC 36–37 2014–2015).
- 538 Kondenzált (cseppfolyós és szilárd halmazállapotú) anyag fizikája. Revízió (EC 28 2006).
- 539 Anyagszerkezet. Revízió (EC 28 2006).
- o 54 Kémia
 - 546.798.37 Szupernehéz szintetikus elemek. Új osztály (EC 36–37 2014–2015).
 - 546.91 Drágaköismeret. Gemmológia Új osztály (EC 36–37 2014–2015).
- o 56 Paleontológia. Revízió (EC 33 2011, EC 36–37 2014–2015).
- o 582 Növényrendszertan. Teljes revízió (EC 33 2011).
- o 592/599 Állatrendszertan. Teljes revízió (EC 32 2010, EC 33 2011, EC 36–37 2014–2015).
- 6 Alkalmazott tudományok. Orvostudomány
 - o 60 Biotechnológia. Új osztály (EC 24 2002).
 - o 61 Orvostudományok
 - 613.88/.89 Szexológia. Szexuális identitás és orientáció. A szexualitás gyakorlata. Teljes revízió (EC 34–35 2012–2013).
 - 614.44 Fertőző betegségekkel kapcsolatos intézkedések. Revízió (EC 36–37 2014–2015).
 - 615.849.1 Sugárterápia. Revízió (EC 34–35 2012–2013).
 - o 62 Mérnöki tudományok
 - 621 Mechanikai tervezés. Revízió (EC 25 2003).
 - 626/67 Vízépítés. Korlátozottan közös alosztások revíziója (EC 36–37 2014–2015).
 - 629 Járműtechnika. Revízió (EC 25 2003)
 - 629.05 Járművek irányító- és szabályzórendszerei. Revízió (EC 34–35 2012–2013, EC 36–37 2014–2015).
 - o 63 Mezőgazdaság. Erdőgazdálkodás. Állattenyésztés. Vadászat. Halászat.
 - 630 Új példák.
 - o 64 Háztartás. Nagy mértékű revízió (EC 27 2005).
 - o 65/68 feldolgozóipar, kereskedelem és kézművesség. Új jelzet (EC 34–35 2012–2013)

- 65 Ipari, kereskedelmi, közlekedési és távközlési üzemek szervezése és vezetése
 - 656 Postai és szállítási szolgáltatások. Revízió (EC 25 2003).
- 68 Továbbfeldolgozó iparok. Teljes osztály revíziója (EC 25 2003)
 - 681.13 Árusító automaták. Hierarchia felszámolása (EC 26 2004).
 - 681.8 Műszaki akusztika. Revízió (EC 27 2005).
 - 684 Bútorok. Revízió (EC 27 2005).
- 7 Művészetek. Kikapcsolódás. Sport
 - o 72 Építészet. FAT-revízió (EC 25 2003).
 - o 77 Fényképezés. Kisebb revízió (EC 24 2002). Új jelzetek (EC 34–35 2012–2013).
 - o 78 Zene. Hangszerek átszervezése (EC 25 2003).
 - o 793.21 Cirkuszok. Bemutatók. Menaszériák. Előadások. Utazó vásárok és show-k. Áthelyezve a 791 Filmszínház. Mozi. Film alól (EC 34–35 2012–2013).
 - o 795 Elektronikus játékok. Új jelzet (EC 34–35 2012–2013).
- 8 Nyelvek. Nyelvtudomány. Irodalom
 - o Korlátozottan közös alosztások revíziója (EC 34–35 2012–2013, EC 36–37 2014–2015).
 - o 821 Egyes nyelvek irodalma. Kiterjesztés (EC 30 2008).
- 9 Régészet. Földrajz. Életrajz. Történelem
 - o 94 Egyes országok történelme. Kiterjesztés, részletes kombinációs példák.

Példák a különböző típusú változásokra

A jelen fejezet néhány olyan példát tartalmaz, amelyek jól szemléltetik a változások jellegét.

A hierarchia korrigálása

A földrajzi alosztások több példát is szolgáltatnak a hierarchiában bekövetkezett változásokra.

A legfontosabb és legjelentősebb változás ezekben az alosztásokban a teljes, a korábbi bővített ETO-kiadásoknak megfelelő mélységű táblázatok kiadása, amelyek 2005-ben (EC 27) jelentek meg az Extensions and Corrections mellékleteként. Jelenleg az ETO a világ valamennyi országának összes közigazgatási egységét tartalmazza a magyar megyéknek megfelelő szintig (egy adott ország

közigazgatási rendszerét az ETO-számához tartozó információs megjegyzés tartalmazza), a leírásokban valamennyi ország és közigazgatási egység neve megjelenik az ország hivatalos nyelvén, nyelvein is (latin átírással).

A 2012–2013 évi kiadás (EC 34–35) számos módosulást hozott az alosztás hierarchiájában. A jelzethasználat következetesebbé tételét célozza, hogy valamennyi országnak a saját hierarchiaszintjén pontosan egy jelzete van. A korábban Dél-Afrikát (682.1/687) és Mexikót jelölő (721/727) jelzetek átmozgatásra kerültek a (680), illetve (720) alá. Oroszország és a Szovjetunió esetében is megszűnt az automatikus feldolgozást megnehezítő összekötéses jelzetalkotás, a jövőben az ország egészére a (471), illetve (47) jelzetet kell alkalmazni (az utóbbi változás az EC 36–37-ben jelent meg, együtt a következő fejezetben tárgyalt módosításokkal).

A skandináv országoknál a közigazgatási egységek, illetve a történelmi tartományok esetében megszűnt a csillagos jelzetképzés – pl. Finnország esetében (480*1/9) –, immár ezek a jelzetek is megjelennek a hierarchiában. A Déli Indiai-óceán szigetei a (699.1/17) alól át lettek helyezve a (992.1) alá a Déli Indiai-óceán szubantarktikus szigetei néven, valamint önálló jelzetekkel bekerültek a rendszerbe az európai arktikus szigetek (984), Grönland körzetei (988.1/.5), a Déli-sarkvidék szigetei (992), az antarktisi területek és a Déli-sark régiói (995) is.

A táblázatok aktualizálása

Elsősorban a közelmúlt geopolitikai változásai miatt a földrajzi alosztások lehetőséget adnak annak a demonstrálására is, hogy az ETO hogyan alkalmazkodik a változásokhoz. Ilyen változás volt például Dél-Szudán 2011-es függetlenné válása, amely után a vonatkozó rész az alábbiak szerint módosult (EC 36–37 2014–2015):

- (624) Szudán (2011-ig) SN: A korábbi Szudáni Köztársaságra vonatkozó művek osztályozandók ide, a 2011-es felbomlásig
- (624.1) Észak-Szudán
- (624.11) Darfúr
- (624.12) Észak-Szudán
- (624.15) Kordofán IN: A korábbi Nyugat-Kordofán (2005-ben megszűnt és kettévált Észak- és Dél-Kordofán államokra)
- (624.15) Al-Foulah IN: A korábbi Nyugat-Kordofán egykori fővárosa (2005-ben megszűnt) (2012–2013 EC 34–35)
- (624.24) Abyei tartomány (vitatott terület)
- (624.4) Dél-Szudán. Dél-Szudáni Köztársaság

Valamivel régebbi adósság volt a brit fennhatóság alól 1983-ban függetlenedő Saint Kitts és Nevis helyzetének rendezése. Az ország ezentúl a korábbi, a Brit Virgin-szigetek alatti szám helyett a (729.73) jelzettel van kifejezve (2012–2013 EC 34–35).

Az elmúlt időszak egyik legtöbbet vitatott és hivatkozott változása a Krím és Kelet-Ukrajna státuszának megváltozása. Ehhez az ETO az alábbi módon igazodott (2014–2015 EC 36–37):

(477) Ukrajna

(477.54/.62) Kelet-Ukrajna

(477.54) Harkovi régió

(477.6) Donyeck Bazin (a Ronban-régió ukrainai részei)

(477.61) Luhanszki régió. SN: 2014 óta független, az ENSZ által el nem ismert terület (2018-as helyzet)

(477.62) Donyecki régió. SN: 2014 óta független, az ENSZ által el nem ismert terület (2018-as helyzet)

(477.75) Krími Független Köztársaság. SN: 2014 óta független, az ENSZ által nem teljesen elismert terület (2018-as helyzet).

A kétezres években létrejött oroszországi határterületekkel²⁰ kapcsolatos közigazgatási változások ugyanebben az ETO-verzióban lettek publikálva.²¹

Osztályok teljes revíziója

Egy adott osztálynak a tudomány fejlődését követő újraépítésére példa az őslénytan, illetve a rendszertan osztályainak átszervezése, amely az 56 Őslénytan és 57/59 Biológia teljes revíziójának részeként valósult meg.²²

A növényrendszertani osztály átírására azért volt szükség, mert az a napjainkra elavulttá váló Cronquist-féle rendszeren alapult. A munka, melynek eredménye 2011-ben (EC 34) jelent meg, a genetikailag igazolt Angiosperm Phylogeny Groupot vette alapul, így teljes mértékben megfelel napjaink tudományos igényeinek.²³

Az ETO állatrendszertana a kezdetektől a klasszikus, Carl von Linné munkáján alapuló rendszertanra épült, amely jelenleg is a legszélesebb körben elfogadott (bár sokat vitatott) rendszerezés. Elsődleges alternatívája a Willi Hennig nevéhez

²⁰ Oroszország közigazgatási beosztása. https://hu.wikipedia.org/wiki/Oroszorsz%C3%A1g_k%C3%B6zigazgat%C3%A1si_beoszt%C3%A1sa (2019. szeptember 18.)

²¹ Érdekeség, hogy ez hivatalosan bár a 2014–2015. évi ETO verzió, a késedelmes kiadás miatt hivatalosan a 2018. évi állapotokat rögzíti.

²² Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: Reports on Stages 3–6. = Extensions and Corrections to the UDC 36–37 (2014–2015). 2019. 59–73. p.

²³ Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: Second Stage: Class 58 Botany. = Extensions and Corrections to the UDC 33. 2011. 37–40. p.

fűződő kladisztika filogenetikus rendszer, amely az élőlényeket kládokba (ágakba), azokat pedig kladogramba (fába) sorolja, a genetikai leszármazás szerint. Ugyan ez a rendszer még nem teljes, de folyamatosan fejlődik, és a használata is egyre szélesebb körben elfogadott.

A zoológia revíziója mögött meghúzódó elképzelés szerint az új rendszer egyaránt használható a Linné-féle és a kladisztikus rendszertan szerinti osztályozásra. Az átalakítást követően a hierarchiában a család lesz a legalacsonyabb szint, a „genus” és „faj” a „beleértve” mezőben jelennek meg. Az osztályok nevei kizárólag a tudományos megnevezéseket tartalmazzák, az egyes fajok hétköznapi nevei szintén a „beleértve” mezőbe kerültek, s ettől csak néhány különösen indokolt esetben van eltérés. Amennyiben egy tudományosan nem indokolt taxon a használat elterjedtsége miatt mégis bekerült a rendszerbe, akkor azt külön is jelzik.²⁴

Fontos változás, hogy a kihalt fajok az őslénytanból átkerültek a rendszer-tani részbe (a leírásban „kihalt” megjegyzéssel), így azok kifejezésére, amennyiben a tárgyalásmód nem őslénytani, az 56 Paleontológia alatt párhuzamos továbbképzéssel képzett jelzetek helyett ezentúl az 58/59 alatti jelzetüket kell használni. Paleontológiai tárgyalásmód esetén az 56 használandó, de párhuzamos továbbosztás helyett kettőspontos viszonyítást kell használni az 58/59 alatti jelzetekkel (pl. 561.29 helyett 56:582.29 Zuzmók paleontológiája vagy 56:593.4 Fossilis szivacsok).²⁵²⁶

A revízió első lépcsőjeként az 597/599 Gerincesek átdolgozása lett kész (2010 EC 32), ezt követte az 582 Szisztematikus botanika (2011 EC 33). A maradék osztályok felújított verziója a 2014–2015. évi Extensions and Correctionsben (36–37) jelent meg. A mikroorganizmusok, színesmoszatok és vírusok átdolgozott osztályaira egyelőre csak javaslat jelent meg, végleges formájukat a tervek szerint a következő ETO-kiadás fogja tartalmazni.²⁷

Átfogó revízió

A tudományok, a világkép, a kultúra módosulásai időnként átfogó, a táblázatok több helyét érintő módosításokat is szükségessé tesznek. Az alábbiakban erre láthatunk példát.

-05 Személyek szerinti általánosan közös alosztások (EC 34–35 2012–2013)
 -055.1/.4 Személyek nem, szexuális orientáció, szexuális identitás és gender szerint (új jelzet a -055.1/.3 Személyek nem (gender) szerint leváltására).

²⁴ Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: First Stage: Class 59 Vertebrates. Extensions and Corrections to the UDC 32. 2010. 9–20. p.

²⁵ Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: SecondStage: Class 58 Botany: i. m.

²⁶ Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: Reports on Stages 3–6.: i. m.

²⁷ Civallo, Edgardo: UDC Biology Revision Project: Reports on Stages 3–6.: i. m.

- 055.29 Interszex személy
- 055.3 Személyek szexuális orientáció szerint
- 055.32 Heteroszexuális
- 055.34 Homoszexuális. Meleg
- 055.36 Biszexuális
- 055.4 Személyek szexuális identitás és gender szerint (új jelzetek)
- 055.41 Ciszgender személyek. Ciszszexuálisok
- 055.42 Androgynek. Transzgenderek. Genderqueer / nem bináris nemi identitások
- 055.421 Agenderek. Gender nélküliek
- 055.422 Bigenderek. Trigenderek. Pangenderek
- 055.423 Transzszexuálisok
- 055.423.2 Eunuchok
- 055.425 Harmadik, negyedik stb. gender
- 316 Szociológia
- 316.367.7 Homoszexuális kapcsolatok. Meleg és leszbikus kapcsolatok (módosult jelzet).
- 316.811.115 Azonos neműek házassága. Melegházasság (új jelzet, bevezetve 2002 EC 24).
- 612.6 Szaporodás. Növekedés és fejlődés
- 612.6.058 Interszex állapotok. Interszex biológia. Beleértve: A standard emberi kariotípus variációi (atipikus szexuális kromoszómák), nem szokványos nemi hormonok, különböző interszex feltételek (pl. androgén-inszenzitivitás szindróma), nem egyértelmű külső nemi szervek. Leírás: *Minden ide osztályozandó, amire korábban a (tudományosan elavult) hermaphroditizmus szó volt használatos* (módosult jelzet).

Korábban nem létező fogalmak

A tudomány és technika gyorsuló fejlődése, a világnézet változásai nemcsak a korábbi fogalmak pontosítását, hanem teljesen újak bekerülését is szükségessé teszik. Az alábbi lista ilyen fogalmakra tartalmaz példákat a legkülönbözőbb területekről.

004 Számítástechnika

- 004.411 Szoftverfejlesztési metodológiák (2012–2013 EC 34–35)
- 004.774.25 Kapcsolt adat (*Linked Data*) (2012–2013 EC 34–35)
- 004.774.1 Közösségi háló. Részvételen alapuló web. Kombinációs példa:
- 004.774.1FB Facebook (2012–2013 EC 34–35)
- 004.6 Adattárak. Kombinációs példa: 004.6-022.59 Big Data (2012–2013 EC 34–35)
- 004.382.73/.77 Hordozható számítógépek (2014–2015 EC 36–37)

- 004.382.732 Ultra hordozható gépek, subnotebookok, mini notebookok
 004.382.74 Pen computerek. Tabletek.
 004.382.741 Pen computerek
 004.382.742 Tabletek SN: Mobil internet eszközök (MID) is
 004.382.745 Okostelefonok SN: úgy osztályozandók, mint a telefonok a 621.395.721.5 alatt
 004.382.77 Hordozható adatterminálok
 004.76 Felhő alapú szolgáltatások, cloudcomputing (EC 36–37, 2014–2015)
 004.761 Platformszolgáltatás. Platform as a Service (PaaS)
 004.762 Szoftverszolgáltatás. Software as a Service (SaaS)
 004.763 Infrastruktúra szolgáltatás. Infrastructure as a Service (IaaS). Kombinációs példák: 004.763:004.383.2 Felhő alapú szerver szolgáltató. Cloud server provider: 004.763AWS Amazon web services
 004.764 Szerver nélküli felhőszolgáltatás. Beleértve: Function as a Service¹⁰
 004.765 Mobil háttér szolgáltatás. Mobile Backend as a Service (MbaaS)
 004.773.4 Üzenetküldő alkalmazások. Webes telefonálás. Broadband telefonálás. VoIP
 004.96 Videó játék tervezés (EC 36–37, 2014–2015)
- 02 Könyvtárak. Könyvtárak
 025.355 Online Elérésű Publikus Katalógusok (OPAC-ok). Kombinációs példák: 025.355:004.5 OPAC-interfész. 025.355:025.4.03 Kereső technikák. 025.355:077 Internetes és web OPAC-ok (új példa, EC 34–35, 2012–2013)
- 304 Életút
 304.35 Wellbeing-wellness mint életstílus (2014–2015 EC 36–37)
- 33 Gazdaság
 336.71 Bankolás. Kombinációs példa: 336.71:077 Internetes bankolás (2012–2013 EC 34–35)
 336.79 Finanziális szolgáltatások, pénztranszfer szolgáltatások
 336.792 Person-to-person pénztranszfer szolgáltatások EoC: 336.792WU Western Union
 336.794 Online fizetési szolgáltatások. Kombinációs példa: 336.794PP PayPal
- 37 Oktatás
 37.011.2 Írástudás. Kompetenciák. Képességek (2014–2015 EC 36–37)

37.011.22 Írástudás (tágabb értelemben). Kombinációs példák: 00:37.011.22 Információs írástudás. 004:37.011.2 Számítógépes írástudás. 077:37.011.2 Internetes írástudás

37.011.25 Írástudás (szűkebb értelemben)

37.091 Oktatási intézmények szervezése (2004 EC 26)

37.091.267 Diákokról tárolt adatok. Személyi dossziék és listák (2014–2015 EC 36–37)

54 Kémia

546.798.37 Szupernehéz szintetikus elemek 110 vagy magasabb rendszámmal (2014–2015 EC 36–37)²⁸

629 Járműtechnika

629.014.9 Vezető nélküli járművek (2012–2013 EC 34–35)

664 Élelmiszerek előállítása

664.665 Kenyérhez hasonló termékek különleges célokkal vagy diétás célokkal. Kombinációs példa: 664.665:664.236-021.146.6 Gluténmentes kenyér (2014–2015 EC 36–37)

795 Elektronikus játékok (2014–2015 EC 36–37)

FAT-revízió

Az 51 Matematika osztály 2006. évi (fazettás) revíziója az 510 A matematika alapjai, 512 Algebra és 517 Analízis osztályokat érintette. Az utóbbiból származik a következő példa a redundancia korlátozottan közös alosztásokkal való feloldására.²⁹

A kiinduló probléma az volt, hogy miközben az osztály fő fazettáját az egyenletek típusa jelenti, ugyanebben a hierarchiába bekerültek olyan általános fogalmak és problémák, amelyek valójában bármelyik egyenlettípussal kapcsolatban használhatók. Ezért ezek a terület felülvizsgálatát követő pontosítás és bővítés után ki lettek szervezve kötőjeles korlátozottan közös alosztásokba, melyek a fő fazetta szerinti hierarchia bármelyik elemével együtt használhatók.

517.95 Parciális differenciálegyenletek. AN: Az egyes problémákhoz és eljárásokhoz l. 517.95-2/-8

²⁸ Az osztályon belül az egyes elemeknek önálló jelzetük van a Darmstadiumtól (vegyjele Ds, rendszáma 110, jelzete 546.798.370) az Oganessonig (Og, 118, 546.798.378).

²⁹ Barátné Hajdu Ágnes: Dynamism of Knowledge Organization, particularly its relation to UDC. = 20 Años del Capitulo Español de ISKO. Actas del X Congreso ISKO Capitulo Español (Ferrol, 2011). Universidade da Coruña (España). 2012. 337–351. p.

- 517.95-1 Általános jellemzők
- 517.95-2 A parciális differenciálegyenletek és egyenletrendszerek általános elmélete
- 517.95-21 Lokális és globális megoldhatósági problémák (lokális és globális egyértelműségi tételek)
- 517.95-22 Alapvető megoldások
- 517.95-23 Geometriai elmélet. Karakterisztikák. Transzformációk
- 517.95-24 Kvalitatív elmélet
- 517.95-25 Analitikus módszerek. Szingularitások
- 517.95-26 Variációs módszerek
- 517.95-27 Mikrolokális módszerek
- 517.95-28 Topológiai módszerek
- 517.95-29 Az általános elmélet egyéb aspektusai
- 517.95-4 Cauchy-probléma
- 517.95-42 Jól felállított elmélet
- 517.95-44 Félcsoportok a Cauchy-problémához kapcsolódóan
- 517.95-48 A megoldások aszimptotikus viselkedése
- 517.95-6 Kezdeti érték probléma
- 517.95-8 Peremérték probléma

Az enumeráció felszámolása

Olyan esetekben, amikor a hierarchiában szereplő fogalmak kifejezhetők más helyeken található fogalmakkal, a hierarchia felszámolható és helyettesíthető a jelzetalkotás módjára vonatkozó instrukciókkal, illetve kombinációs példákkal. Ilyen esetekben korábban az ETO-ra jellemző volt a párhuzamos továbbosztás alkalmazása, tehát a táblázat egy másik pontján (szélsőséges esetekben az ETO valamennyi főtblázatában) kifejezett hierarchia alkalmazása egy adott osztály alatt. Az ilyen továbbosztás hátránya, hogy többértelmű jelzetek is létrejöhetnek³⁰, illetve az, hogy a jelzet alkotórészei automatikusan nem azonosíthatók. Ezért ezeket a megoldásokat a táblázatok legtöbb helyén a kettőspontos viszonyítás váltotta fel, és többnyire az újonnan felszámolt enumerációk esetében is ez a megoldás került alkalmazásra.

Egyik legáltalánosabb eset, amikor egy adott fogalomból a táblázatok szinte tetszőleges helyéről származó jelzetek kapcsolásával képezhető értelmes és használható jelzet. Ennek tipikus példája az építészet, melynek fő fazettáját az épületek célja, funkciója képezi. A 2003-ban publikált átszervezés (EC 25) előtt az osztályban mindenütt részletesen kifejtett hierarchiát találhattunk, amelyben feladatuk szerint csoportosítva, önálló jelzettel szerepelt számos épülettípus. Ez egyfelől redundáns megközelítést jelentett, másfelől az épületek a céljuk, felhasz-

³⁰ Mándy Gábor: Régi ETO, új ETO. = Könyvtári Figyelő, 57. évf. 2011. 2. sz. 317–332. p.

nálók szerint nem voltak visszakereshetők, csakis az építészet irányából. Ezért a revízió során a hierarchia alsóbb szintjeit számos helyen eltörölték, helyettük a kettőspontos viszonyítás alkalmazandó. Az osztályozás és az átállítás megkönnyítése érdekében valamennyi korábbi osztálynak megfelelő kombinált jelzet bekeült a kombinációs példák közé, ahogy azt a következő példán láthatjuk:

725.1 Középületek. Törvényhozási épületek. Közszolgálati épületek. Közhasznú épületek

725.11 Parlamenti épületek

725.127 Konzulátusok

725.161 Postahivatalok

A változtatás után:

725.1 Középületek. Törvényhozási épületek. Közszolgálati épületek. Közhasznú épületek. *Kombinációs példák: 725.1:328.1 Parlamenti épületek.*

725.1:341.81 Konzulátusok. 725.1:656.815.3 Postahivatalok

Az is gyakori, hogy a hierarchia leszűkíti a kombinációs lehetőségeket, de a táblázatokban nem szerepel olyan osztály, amivel kiváltható lenne (például mert elméletileg tetszőleges egész szám szóba jöhet). Ilyen esetekben kézenfekvő a külső forrásból származó alosztás alkalmazása, nemcsak a lehetőségek kiszélesítése, hanem a jelzetelemek automatikus felismerhetősége miatt is. Az ilyen típusú módosulások egyik friss példája az atlétikai több próbák átalakítása:

Korábbi jelzetek:

796.093.61/.62 Atlétikai ötpróbák

796.093.615 Ötpróba

796.093.62 Tízpróba

796.093.64 Összetett versenyek több sportág versenyszámaiból

796.093.642 Két sportág versenyszámaiból

796.093.643 Három sportág versenyszámaiból

796.093.645 Öt sportág versenyszámaiból

796.093.645.1 Modern öttusa

A változtatás után:

796.093.61 Összetett versenyek egy sportág versenyszámaiból. *Kombinációs példák: 796.093.61*10 Tízpróba. 796.093.61*5 Ötpróba*

796.42.093.61 Összetett atlétikai versenyek

796.093.64 Összetett versenyek több sportág versenyszámaiból. *Kombinációs példák: 796.093.64*2 Két sportág számaiból. 796.093.64*3 Három sportág számaiból. Triatlon. 796.093.61*5 Öt sportág számaiból. 796.093.64*5''654'' Modern öttusa*

Befejezés

A múltban az ETO-t számos kritika érte elavult, a 19. században gyökerező nyugati szemlélete és tudományfelosztása, a hierarchia egyenetlensége és következetlensége, valamint a szintaktikai relációk többértelműsége és nehéz automatizálhatósága miatt. Tanulmányomban mindenekelőtt szerettem volna bemutatni azokat a törekvéseket és erőfeszítéseket, melyeknek célja az ismert problémák lehető leghatékonyabb felszámolása, illetve azt a megújult fogalomkészletet, melynek jelentős része immár alkalmas a legújabb és legmodernebb témák kifejezésére is. Ezek alapján az osztályozást jelen formájában már bátran minősíthetjük a 21. század követelményeinek is megfelelő, releváns tartalmi feltáró eszköznek. Ennek az eszköznek a hatékony kihasználását teszi majd lehetővé az új magyar fordítás, amely remélhetőleg minél előbb elkészül és rendelkezésre áll. Az érdeklődők addig is elérhetik az ETO mindenkori legújabb (tehát a cikkben tárgyalt módosításokat is tartalmazó) anyagát angol nyelven, önálló kereső és böngésző felülettel az ETO Konzorcium által gondozott Online ETO (UDC Online) oldalon keresztül, díjfizetés ellenében.³¹

Rezümé

Az elmúlt csaknem százhusz év során a mesterséges nyelvű tartalmi feltáró, úgynevezett osztályozási rendszerek közül az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) használata és oktatása terjedt el a legszélesebb körben a magyar könyvtári rendszer különböző szintjein. Az osztályozási rendszer legutóbbi magyar nyelvű, a tartalmát tekintve teljes egészében az ETO 2000-ben közreadott központi adatbázisán alapuló kiadása hosszas és gondos fordítási és szerkesztési munka eredményeként 2005-ben látott napvilágot. Az ETO utóbbi harminc éve a rendszer tudományos alapokon nyugvó, folyamatos, összehangolt és tudatos fejlesztésével telt. Az átszervezések kimondott célja az egyes tudomány- és tudásterületek egyre gyorsuló változásaival való szükségszerű lépéstartás megkísérlése mellett az osztályozás nyelvének könnyebben automatizálhatóvá tétele volt. A fejlődés első évtizedének eredményeivel az imént említett magyar kiadásban is találkozhattunk. Az elmúlt húsz év számos további újítást hozott, melyek áttekintését különösen aktuálissá teszi az Országos Széchényi Könyvtár csatlakozása az ETO-t gondozó konzorciumhoz, illetve az új magyar ETO-fordítás előkészületeinek indulása.

The Twenty Years of Universal Decimal Classification

Since the beginning of the twentieth century Universal Decimal Classification (UDC) has become the predominant classification system employed at every level of the Hungarian library network. The most recent Hungarian edition of the schema, containing the material of the UDC version released in 2000, was published in 2005. The last thirty years have

³¹ <http://udc-hub.com> (2019. október 1.)

seen a continuous, coordinated and scientifically based revision of the system. The explicit purpose of the modifications was, aside from following the accelerated changes of science and other knowledge areas, to render the schema's grammar and vocabulary easier to automate. Although the results of the first period of refactoring appear in the aforementioned Hungarian edition, many further changes have been published in the last twenty years. Since the National Széchényi Library joined the UDC Consortium and the preparation of the new Hungarian online edition began, reviewing the recent changes of UDC has become particularly pertinent.

PIROS ATTILA
senior szoftverfejlesztő
Nebu Hungary Kft.
ORCID: 0000-0003-2338-6009